

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Корнєєва С.Р.

*аспірантка кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

Корнєєва С. Р. Європейський механізм захисту прав людини у сфері технологій штучного інтелекту.

В статті досліджено основні виклики, з якими стикаються науковці та законотворці під час створення нормативної бази регулювання технологій ШІ. Також здійснено аналіз розвитку основоположних підходів, принципів, понять технологій ШІ. Під час аналізу було виявлено, що розвиток і застосування ШІ викликає багато спірних правових і морально-етичних питань, а також стимулює розвиток комплексних інститутів права і законодавства, а можливо навіть нових галузей права.

На сьогодні існує велика кількість неоднозначних думок серед науковців щодо визначення єдиного підходу поняття “штучного інтелекту”, що в свою чергу є ключовим для вироблення правового регулювання. Тому що очевидно, що за відсутності поняття предмету регулювання, воно не може бути якісним, зрозумілим та ефективним. А це в свою чергу впливає на розробку правової бази, для вироблення якої необхідний узгоджений підхід спеціалістів із різних галузей досліджень: технічної, правової, етичної та ін. Також важливим та відкритим до обговорення на сьогодні є питання етичної сторони використання таких технологій. І як вбачається, концепція поваги до людської гідності має високі шанси бути закладеною в основу правового регулювання ШІ. Тому що навіть при наявності різних думок щодо визначення поняття “ШІ”, все одно першочерговим повинна залишатись мета захисту прав людини та забезпечення її основоположних свобод.

Важливим є той факт, що безпосереднім предметом дослідження є технології, властивістю яких є безпрецедентна швидкість та масштаби розвитку та видозмінення. Це спричиняє появу значної кількості ризиків та викликів для прав, свобод та законних інтересів людини, внаслідок нових досягнень в розробках ШІ. Вчені виділяють одним з основних викликів збільшення розриву між стрімким рівнем розвитку технологій ШІ та впровадження їх в життя суспільства з одного боку, та відсутністю або застарілістю наукових досліджень та законодавчого регулювання.

Інше спірне питання, яке розглядається в статті, це невизначеність розвитку цих технологій, що вимагає тісної співпраці науковців в галузі права зі спеціалістами, які задіяні в розробці систем ШІ з метою передбачення в законодавстві можливих порушень прав людини, які може завдати така технологія, а також передбачення рівня та видів відповідальності за дії систем ШІ.

Ключові слова: штучний інтелект, права людини, етика, право, правові виклики.

Kornieieva S. European Mechanisms for the Protection of Human Rights in the Field of Artificial Intelligence Technologies.

The article examines the main challenges, faced by scientists and lawmakers in development of a regulatory framework for such technologies. The article reflects on the analysis of basic approaches, principles and concepts of regulation of AI technologies. The analysis revealed that the development and application of AI has raised many controversial legal and ethical issues, as well as complex institutions of law and legislation, and possibly even new branches of law.

Today, there is a lot of controversy among scientists in definition of a unified approach to the concept of «artificial intelligence». And this, in turn, affects the development of the legal framework, what requires a coordinated approach of specialists from different fields of research: technical, legal, ethical, etc. Also

important and open to discussion is the ethical side of using such technologies. As it is seen, the concept of respect for human dignity has a high chance of being the basis for the legal regulation of AI. Because, even with differing views on the definition of AI, the goal of protecting human rights and ensuring their fundamental freedoms must remain paramount.

Important is the fact, that the immediate subject of research is technology, which is characterized by unprecedented speed and scale of development and change. This threatens the emergence of a significant number of risks and challenges to human rights, freedoms and legitimate interests, due to new advances in AI development. Scientists point out that one of the main challenges is to increase the gap between the rapid level of development of AI technologies and their implementation in society on the one hand, and the lack or obsolescence of research and legislation.

Another controversial issue addressed in the article is the uncertainty of the development of these technologies, which requires close cooperation of legal scholars with specialists involved in the development of AI systems to anticipate possible human rights violations that such technology may cause, as well as anticipation of the level and types of responsibility for the actions of AI systems.

Key words: artificial intelligence, human rights, ethics, law, legal challenges

Постановка проблеми: На сьогодні основною проблемою є розрив у темпах розвитку технологій ШІ та невеликою кількістю наукових досліджень цієї галузі серед вчених-правників. Відсутність узгоджених підходів вчених до визначення поняття ШІ як об'єкту правового регулювання є одним з найбільших викликів сьогодні, який потребує реагування. В ситуації, коли більша частина суспільних відносин, включаючи такі найважливіші, як сфера охорони здоров'я або правосуддя знаходяться під впливом та втручанням технологій ШІ, відсутність якісної бази та підходів до правового інституту цієї галузі є небезпечною.

Мета статті – дослідити, визначити основні виклики які стоять перед нами під час правового регулювання ШІ.

Аналіз досліджень та публікацій. Визначення та інтерпретації поняття «штучний інтелект», опис його істотних ознак в визначній мірі знайшли відображення в роботах таких дослідників, як: Алпайдин Е., Стюарт Расселл і Пітер Норвіг, Джордж Люгер, Алекс Ендрю, Л.С. Болотова, Т.А. Гаврилова і В.Ф. Хорошевский, А.А. Жданов, В.П. Купріяновский.

Виклад основного матеріалу. Дослідивши підходи науковців, законодавців, юристів та експертів в галузі ШІ вбачаємо основною проблемою розвитку правового регулювання ШІ швидкий розвиток цих технологій та відсутність єдиного підходу що частково зумовлено відсутністю єдиного визначення поняття ШІ.

На даному етапі розвитку, правове регулювання ШІ перебуває в стратегічній стадії, відбувається розвиток основоположних підходів, принципів, поняття технологій ШІ, що слугуватиме для подальшого прийняття конкретних правових актів як окремими державами, так і на регіональному та міжнародному рівнях.

Розвиток і застосування ШІ породжує нові правові та морально-етичні виклики. Втім, застосування технологій ШІ не тільки спричиняє виникнення проблемних питань через відсутність механізмів їх регулювання, а й сприяє ефективному вирішенню інших, вже існуючих, проблеми правового та практичного характеру.

Спектр спірних правових і морально-етичних питань, що виникли внаслідок розвитку і застосування ШІ досить широкий. Бурхливий розвиток новітніх технологій, «інтернету речей», хмарних технологій спричиняє суттєві зміни в законодавстві. Ще донедавна це були тільки поодинокі випадки, але сьогодні ми вже спостерігаємо за виникненням комплексних інститутів права і законодавства, а можливо навіть нових галузей права.

На сьогодні політичні повістки великої кількості держав піднімають питання щодо врегулювання статусу та використання ШІ.

У законодавстві багатьох країн на сьогодні вже регламентовані обов'язки держави сприяти розробкам та передбачити контрольний механізм за розробкою, виробництвом та використанням ШІ.

Проте, серед науковців і досі виникають спори щодо визначення єдиного поняття “штучного інтелекту”. І можливо, це є одним з найголовніших викликів для нас сьогодні, з огляду на стрімкий розвиток таких технологій, які є непрогнозованими та завжди набувають нових властивостей, вмінь та функцій.

Наприклад, Стюарт Расселл і Пітер Норвіг виділяють чотири основні підходи до визначення поняття ШІ:

- 1) підхід, в рамках якого за основу взято людське мислення, тобто передбачається, що ШІ повинен бути здатний реалізовувати розумову діяльність, схожу з людською, наприклад, здатний приймати рішення, вирішувати проблеми, навчатися і самонавчатися;
- 2) підхід, в рамках якого за основу взято людську поведінку, тобто передбачається, що ШІ повинен бути здатний виконувати функції, виконання яких людиною вимагає розуму;
- 3) підхід, заснований на раціональному мисленні;
- 4) підхід, заснований на раціональній поведінці [1].

Інші дослідники в своїх працях зводять більшість визначень ШІ до наступної класифікації, яка включає в себе чотири основні позиції:

- 1) визначення ШІ як системи, що думає як люди;
- 2) визначення ШІ як системи, що діє як люди;
- 3) визначення ШІ як системи, що думає раціонально;
- 4) визначення ШІ як системи, що діє раціонально.

Інші відзначають, як одну з ключових концепцій, на які можливо опиратися при розробці підходів до правового регулювання виробництва і застосування технологій ШІ, концепцію поваги до людської гідності. Використання цієї концепції як основного орієнтира може спростити завдання розробки підходів до визначення того, як належним чином використовувати ШІ для загального блага.

До основних викликів, які впливають на створення якісної правової бази регулювання технологій ШІ в Україні належать:

- 1) відсутність правового розуміння і пояснення феномена ШІ, змісту і природи можливого, належного та допустимого правового становища ШІ, а також відсутність правового розуміння і визначення суб'єкта, підстав та порядку притягнення до відповідальності за наслідки дій (бездіяльність) ШІ, а також правласника на результати інтелектуальної діяльності, створювані ШІ або з їх фактично або юридично істотною участю;

- 2) дана тематика не охоплена загальними науками, інтерпретаціями і поясненнями; відсутні релевантні повноцінні науково-теоретичні концепти і конструкти; понятійно-категоріальний апарат належним чином не сформований; наявні в науковій літературі інтерпретації характеризуються суперечливістю, фрагментарністю, поверхневим описом; ключові змістовні моменти вкрай слабо опрацьовані;

- 3) сьогодні у вітчизняній науці немає комплексних повномасштабних (за охопленням і обсягом) і фундаментальних (по глибині науково-дослідницького опрацювання тематичного горизонту і змістовній глибині результатів наукових узагальнень, концептів, конструктів, теорій) науково-юридичних досліджень феномена ШІ, правового положення ШІ, особливостей розробки, виробництва, програмування, застосування (здійняння), функціонування, самонавчання та саморозвитку, припинення життєдіяльності (руйнування) і утилізації ШІ, а також реальності, відносин, процесів і проблем, з усім цим пов'язаних. Навіть в науково-правових дослідженнях (як національних, так і зарубіжних), що відрізняються найбільш високою якістю, на сьогодні не представлена повномасштабна теорія, що дозволяє скласти з розрізнених елементів «мозаїки» цілісну картину досліджуваної предметно-об'єктної області і, в числі іншого, яка б давала пояснення найбільш складних питань теми ШІ і права, та яка б співвідносила з іншими науковими напрями.

Можна виділити такі основні процеси розвитку суспільних відносин, які ілюструють необхідність дослідження та вирішення проблемних питань цієї сфери:

1. Збільшення розриву між стрімким рівнем розвитку технологій ШІ та впровадження їх в життя суспільства з одного боку, та відсутністю або застарілістю наукових досліджень та законодавчого регулювання.

2. Відсутність єдиних підходів серед вчених до визначення поняття ШІ, його правової природи та відповідальності за наслідки, спричинені застосуванням таких технологій.

3. Поява значної кількості загроз, ризиків та викликів для прав, свобод та законних інтересів людини, внаслідок нових досягнень в розробках ШІ.

4. Конфлікт між прагненням чіткого та жорсткого законодавчого регулювання сфери ШІ та прагненням до інноваційного економічного розвитку держав та наукових розробок.

5. Відсутність дослідження захисту та загроз для основоположних прав людини внаслідок застосування ШІ, та спроб винайдення шляхів пропорційності порушень одних прав задля захисту інших.

6. Поява міжнародно-правових документів, договорів, конвенцій та рекомендацій у сфері ІІІ та прав людини, а також поява в національному законодавстві іноземних держав нормативно-правової бази регулювання.

Складність вироблення загальнозживаного вичерпного і однозначного визначення ІІІ полягає, серед іншого, в тому, що предметно-об'єктна сфера діяльності фахівців у сфері ІІІ знаходиться на стику різноманітних наукових і професійних галузей і дисциплін: комп'ютерного програмування і психології, техніки та лінгвістики, математики і нейрофізіології, біоетики і філософії, тобто кожен фахівець у своїй галузі дає визначення ІІІ з огляду на свою сферу досліджень.

Крім того, брак ясності в визначеннях означає, що термін ІІІ став загальнозживаним для цілого ряду програм, алгоритмів і мереж, призначених та застосовуваних для досягнення безлічі різноманітних цілей. Наприклад, цей термін використовується для опису програм, що лежать в основі машин, гравців в шахи та інші ігри, а також в основі техніки для дому, і в той же час цей термін застосовується у відношенні координаційних систем, які контролюють автономні транспортні засоби, а також щодо персональних помічників, розроблених Microsoft, Apple, Google та ін.

Розробка правового регулювання ІІІ також ускладнена відсутністю чіткого розуміння поняття природного інтелекту. Тобто основна складність розробки точного і універсального визначення поняття ІІІ ускладнюється тим, що відсутнє універсальне розуміння того, що являє собою інтелект взагалі.

Пальмов С.В. як і деякі інші вчені, вважає, що дати однозначне визначення терміну ІІІ досить складно, оскільки цей науковий напрям постійно розвивається [2].

Гаврилов А.В. виділяє такі тенденції в сучасному розвитку і застосуванні ІІІ як проникнення в усі аспекти інформатизації життя, виникнення і генезис парадигми «загального ІІІ» або універсального ІІІ, здатного до самовідтворення, подібно до того, як це робить людина; створення штучних інтелектуальних систем з людино-подібною поведінкою, що характеризується моделюванням колективної поведінки, емоцій, мотивації, самонавчання, поява інтересу до етичних питань, пов'язаних з появою такого людиноподібного ІІІ [3].

Як зазначають в своїй роботі аналітики Інституту Маккінсі, використання технологій ІІІ вже сьогодні спричиняє виникнення багатьох невизначеностей в правовому просторі [4]. ІІІ виступає як джерело величезних потенційних можливостей як для публічного сектора, так і для приватного. І ці можливості нерозумно було б не використовувати. Ефективне правове регулювання в сфері розробки та використання ІІІ необхідно для забезпечення того, щоб такі штучні інтелектуальні системи, по-перше, гармонійно співіснували з людьми, діючи в рамках свого призначення, а по-друге, щоб вони відповідали людським потребам і цінностям і були здатні адаптуватися до них.

При вдосконаленні законодавства в цій галузі слід враховувати, що, з одного боку, ІІІ має значний потенціал для кардинальної перебудови суспільства, з іншого – все ж зберігається істотна невизначеність щодо того, як саме будуть розвиватися відповідні технології [5].

Невирішені юридичні і морально-етичні проблеми можуть стати суттєвою перешкодою для використання потенційних позитивних сторін ІІІ.

Можна виділити такі дві основні групи правових проблем, які найчастіше виникають при використанні ІІІ:

1) проблеми, пов'язані із забезпеченням належного правового регулювання функціонування і використання ІІІ в цілому, їх рішення може бути направлено, головним чином, на запобігання нанесенню шкоди суспільству і людині від масового необережного і безконтрольного використання таких систем;

2) проблеми, пов'язані з належним регулюванням використання ІІІ в конкретних сферах діяльності або для досягнення тих чи інших публічних інтересів.

І якщо для вирішення проблем першої зазначеної групи необхідна розробка та затвердження універсальних принципів використання таких систем (актів технічного нормативного регулювання), то в другому випадку необхідне опрацювання всіх аспектів і розробка детального правового регулювання стосовно кожної конкретної галузі використання ІІІ з метою максимізації корисних наслідків, мінімізації негативних, а також забезпечення відповідності принципам, які поширюватимуться на відповідну сферу.

Однією з потенційних проблем застосування ІІІ в таких сферах, як реалізація публічно-приватного управління або надання юридичних послуг, може бути відсутність належної прозорості діяльності таких систем, особливо в процесі прийняття рішень такими системами. Так, у міру того як алгорит-

ми ШІ стають все більш розвиненими, все більш складним стає розуміння людиною їх внутрішнього функціонування, яке часто не можуть пояснити навіть самі розробники таких систем. Крім того, оскільки подібного роду системи самоорганізуються, вони, по суті, не мають зовнішнього керівництва, не зважаючи на наявність формального зовнішнього керівництва [6].

Викликають занепокоєння і питання забезпечення конфіденційності особистих даних при використанні ШІ, зокрема, якщо мова йде про деякі сфери, такі як надання медичної допомоги із залученням технологій ШІ. Рішення потенційних проблем вимагає збалансованого підходу, оскільки надмірна конфіденційність може також призводити до негативних наслідків.

Висновки. Узагальнюючи, проаналізувавши підходи науковців-правників, які займаються дослідженнями тенденцій, загроз та майбутніх викликів у правовому регулюванні ШІ та їх впливу на права людини можна виділити такі основні питання, які потребують дослідження та врахування на практиці.

В цій сфері відносин необхідна тісна співпраця науковців з різних галузей: права, технологій, етики та ін. В іншому разі є ризик відірваності правового регулювання від викликів та тенденцій сучасності. Також ключовим є врахування видозмінення технологій ШІ при регулюванні їх в законодавстві. І найважливішим, на нашу думку, є вироблення одностайності щодо визначення поняття ШІ та його основних ознак, таких як правосуб'єктність, дієздатність та правоздатність.

Список використаних джерел:

1. Stuart Russel. Artificial intelligence: The future is superintelligent
2. Пальмов С., Міфтахова А. Огляд основних методів штучного інтелекту
3. Гаврилов А.В. Эмоции, априорные знания и дружественное поведение робота. *XI Национальная конференция по искусственному интеллекту с международным участием*. г. Дубна. 2008. Сб. матер.
4. Bughin J., Hazan E., Ramaswamy S., Chui M., Allas T., Dahlström P., Henke N., Trench M. Artificial intelligence: The next digital frontier? *Discussion Paper*. McKinsey Global Institute. 2017. URL: <<https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Advanced%20Electronics/Our%20Insights/How%20artificial%20intelligence%20can%20deliver%20real%20value%20to%20companies/MGI-Artificial-Intelligence-Discussion-paper.ashx>>
5. Thierer A.D., Castillo A., Russel R. Artificial Intelligence and Public Policy. 2017. URL: <[https:// papers. ssrn. com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3021135](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3021135)>